

*A zágrábi kamara az Árpádok korában**

Az önálló szlavón báni pénzverés kezdetéről eltérő vélemények születtek a szakirodalomban. Truhelka 1256 körüli időpontra helyezte a *Pucruch*-i kamarára vonatkozó 1256. évi oklevél,¹ valamint az 1258-ban megjelenő *moneta usualis* alapján,² mely a báni dénárnak feleltethető meg.³ Hóman Bálint 1255-höz kötötte, amikor először említették a források a hét dénáros adót,⁴ mely a kamarahasznának felelt meg Szlavóniában.⁵ A szakirodalomban ez utóbbi vélemény vált elfogadottá.⁶ Velük szemben Rengjeo sokkal korábbi időpontra gondolt, amikor az 1237 körüli időszakra helyezte a kezdetet.⁷ Ez utóbbi véleményt meggyőzően cáfolta V. Székely György, aki 1248–1255 közé helyezte a szlavóniai báni pénzverés kezdetét.⁸

A következőkben megvizsgáljuk mindazon forrásokat, melyek a szlavón kamara felállításának időpontjához közelebb visznek bennünket. A Drávántúl működő kamarára vonatkozó legkorábbi forrásunk 1256-ból származik. 1256. december 16-án IV. Béla három oklevelet adott ki, melyek az esztergomi érseknek a kamarákban fennálló jogait rögzítették. E három oklevél közül egy általános,⁹ a további kettő közül az egyik a *Pucruch*-i kamarára,¹⁰ a másik a drávántúli kamarára vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza.¹¹ Ez utóbbi oklevél 1272 körül keletkezett hamisítvány.¹² Az általános előírásokat magában foglaló diplomából megtudjuk, hogy az esztergomi érseket a kamarahasznából tized illette meg, valamint minden márkából – a kamarában, ahol a dénárokat verik – egy pondus finom ezüstöt tartoznak fizetni neki, és hogy a pénzverővasakat (*ferramentum*) és véseteket (*ferramenta cudencia et sculpta*) csak az ő emberei őrizhetik.¹³ 1256. december 16-án IV. Béla oklevélben bizonyította, hogy Benedek zágrábi kanonok és gercsei főesperes a *Pucruch*-i kamarában nem a zágrábi püspök, hanem István bán embereként (*sed tanquam homo bani Stephani*) tartózkodik. A diploma kiállítására azért volt szükség, hogy Benedek zágrábi kanonok jelenlétéből az esztergomi egyháznak kára ne származzon, vagy a zágrábi püspök ebben a kamarában magának jogot ne követeljen.¹⁴ Mint az általános rendelkezéseket tartalmazó oklevélből kiderül, az esztergomi érseknek három jogát sérthette volna a zágrábi püspök: 1. a kamarahaszna tizedéhez 2. a pénzverésből származó jövedelemhez (1 pondus) 3. a pénzverés kellékeinek őrzéséhez kötődő jogait. Ez utóbbi kettő lényegében

* A dolgozat elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00132/09/2) pályázata támogatta.

¹ MES I. 438.

² 1258. júl. 5.: CDCr V. 100.

³ TRUHELKA 1899. 349.

⁴ HO VII. 50.

⁵ HÓMAN 1916a. 335., 452–454.; HÓMAN 1921. 23.

⁶ KRISTÓ 1979. 125.; SZÜCS 1993. 275.; KRISTÓ 1998. 237.; ALMÁSI 2000. 110.

⁷ RENGJEO 1939. 13–14.; Vö. RENGJEO 1959. 3., 18–19.

⁸ V. SZÉKELY 1980. 80–83.

⁹ MES I. 437. (RA 1122. sz.)

¹⁰ MES I. 438. (RA 1123. sz.)

¹¹ MES I. 439. (RA 1124. sz.)

¹² HÓMAN 1916.

¹³ MES I. 437.

¹⁴ MES I. 438. (DF 248 136)

egy, mely a későbbiekben az érsek pisetum-jogában érvényesült.¹⁵ A kamarahaszna tizedéhez fűződő jogait csak akkortól volt értelme védelmeznie az érseknek,¹⁶ amikortól azt ténylegesen beszedték e területen. Így elsőként tegyünk kísérletet arra, hogy meghatározzuk, mikortól szedtek kamarahasznát Szlavóniában.

1269-ben Béla Szlavónia, Dalmácia és Horvátország hercege a templomosoknak adta a dubicai ispánságot minden tartozékával, név szerint a marturinával és a zsolozsmának nevezett báni megszállással, fenntartva azonban magának az egész Szlavóniában kamarahaszna címén szedett *collecta*-t (*collecta, que per totam Sclavoniam ratione lucri camere exigi consueissent*).¹⁷ A kamarahaszna címén szedett *collecta* összege, melynek szedését IV. Béla rendelte el, hét dénár volt (*collectam septem denariorum, a tempore ipsius patris nostri editam et indictam ratione lucri camere*).¹⁸ A *collecta* kivetésének pontos időpontját is meg tudjuk mondani, hiszen 1269. december 22-én IV. Béla király a zágrábi egyház népeit a néhai Béla herceg házassága alkalmával és azután is néhány évig szedett hétdenáros *collecta* szedése alól mentette fel.¹⁹ E három adat összekötése alapján kimondhatjuk, hogy a hétdenáros *collecta*-t Béla hercegnek 1264-ben, Kunigunda brandenburgi hercegnővel kötött házassága alkalmával vetették ki elsőként, azaz rendkívüli adóként jelent meg,²⁰ mely rövid időn belül a kamarahaszna címén szedett adóvá alakult át, amit Szlavóniában évente vetettek ki.²¹ Nem volt ismeretlen Szlavóniában a hét denáros adó fizetése korábban sem. 1255-ben Vogrysa az általa képviselt Dubica megyei *Tolzconth* nemzetség nevében előadta, hogy a marturina és a *pondera* adószedői (*collectores marturinarum et ponderum*) őket zaklatják, holott, ők azt sohasem fizették. István bán meg is erősítette, hogy Vogrysa és nemzetsége sem marturinát, sem hét dénárt (*nullo unquam tempore marturinas nec septem denarios*) nem tartoznak fizetni, kivéve jobbágyaikat, akik marturinaként 10 dénárt (*pro marturinis decem denarios*), ponderaként 6 dénárt (*pro pondere sex denarios*) kötelesek adni.²² Hóman Bálint ezt az adatot a kamarahasznához kötötte,²³ és ezen forrásból kiindulva jutott el a *Pucruch*-i kamara 1255. évi felállításának gondolatához. Az 1255. évi oklevél azonban még nem a kamarahasznára vonatkozó hétdenáros *collecta* szedésének emlékét őrizte meg, hanem egy másik adóra, a nehezékre (*pondera*) vonatkozott,²⁴ melynek rendes összege Szlavóniában hét dénár volt.

Mindezek fényében elmondhatjuk, hogy 1256-ban az érsek még nem a kamarahaszna tizedéhez fűződő jogát, hanem csak a felügyelethez, és az abból származó jövedelemhez kapcsolódó bevételét félthette a *Pucruch*-i kamarában. A pénzverő eszközöket (*ferramenta formalia*) tartalmazó ládát a tárnokmester és az érsek emberének pecsétje alatt őrizték.²⁵ Az érsek embere minden márkából 1 pondus-t kapott dénárokból a pénzverő eszközök őrzéséért (*ratione conservacionis ferramentorum*).²⁶ Szlavóniában a tárnokmes-

¹⁵ Vö. KAHLER 1999.

¹⁶ Hóman Bálint szerint az oklevél az érsek tizedjogához kapcsolódott. HÓMAN 1916a. 334.

¹⁷ CDCr V. 510. (RD 43. sz.)

¹⁸ 1271.: CD V/1. 150. (RA 2130. sz.)

¹⁹ *nos tempore nupciarum carissimi filii nostri, felicis recordacionis Bele ducis collectam septem denariorum exigi fecissemus et postmodum aliquot annos recepissemus, ... ipsam collectam septem denariorum dicto episcopo in populis ecclesie relaxamus* — CDCr V. 508. (RA 1623. sz.)

²⁰ Vö. ECKHART 1908. 79.

²¹ 1279: *collecta septem denariorum, que ratione lucri camere annuatim exigi consuevit* — CDCr VI. 318.

²² HO VII. 50. (RA 1070. sz.)

²³ HÓMAN 1916a. 452.

²⁴ Vö. ECKHART 1908. 30–31.

²⁵ Vö. 1342.: TT 1911. 31–32. (AOKLT XXVI. 42. sz.); HÓMAN 1916a. 469–470.

²⁶ Vö. 1342.: TT 1911. 33. (AOKLT XXVI. 42. sz.)

ter embere helyett a bán embere láthatta el ugyanezt a feladatot, valószínűleg hasonló feltételekkel. Ha az érsek ezen jogát féltette 1256-ban, akkor feltételezhetjük, hogy ekkor még nem volt e kamarában saját megbízottja, ami arra is utalhat, hogy a kamara felállítására ezen időpontot nem sokkal megelőzően kerülhetett sor.

Az 1270-es évek elején újabb vita alakult ki, már a tized miatt, 1272. előtt ugyanis V. István a kamarahasznáért szedett hédénáros collectát (*collectam nostram septem denariorum ultra Drawam pro lucro camere*) Loránd bánnak adta, aki ennek tizedét nem volt hajlandó az érseknek átadni. A tizedet Fülöp esztergomi érsek magának és egyházának követelte, melyhez joga mind privilégiumból, mind a régi szokásból (*tum ex privilegio, tum ex antiqua consuetudine*) eredt. Loránd bán szerint azonban a kamarahaszna collectájából a Drávántúl semmi sem illeti meg az esztergomi érseket, bár elismerte, hogy az egész országban a kamara tizede az érsekhez tartozik, ennek következtében a kamarahaszna tizede is. Az érsek pápai oklevelekkel, és IV. Béla oklevelével (*per litteras papales et per litteras felicis recordacionis genitoris nostri*) bizonyította, hogy a drávántúli kamarahaszna tizede az övé. Az uralkodó az érseknek adott igazat, és elrendelte, hogy Loránd bán és mindazok, akik a kamarahaszna collectáját a jövőben királyi adományozás útján bírják, a collecta tizedének fizetését ne tagadják meg, hanem a kamarahaszna tizedét az esztergomi érsekségnek adják.²⁷ Loránd bán 1272. március 29-én, bár a királyi rendelkezés értelmében elismerte mindezt, kérte az érseket, hogy ebben az évben ezt engedje el neki.²⁸ Mely oklevelek jöhetnek számításba, melyekből egyértelműen kiderült, hogy a drávántúli kamarahaszna tizede az érseket illeti? Loránd mint egykori szlavón bán valószínűleg pontosan tudta, hogy ilyen nem létezik, hiszen ügyesen érvelt, amikor elismerte, hogy az egész országban az érseket illeti a tized, azonban ez nem vonatkozik a Drávántúlra. Az érseknek csak olyan pápai és királyi oklevelei voltak,²⁹ amelyek a kamarahaszna tizedére, de nem a Drávántúlra vonatkoztak, ezért az oklevélhamisítás eszközához nyúlt, és ehhez kapcsolódóan készült el az 1256. december 16-ra, a drávántúli kamarára vonatkozó diploma, mely a *Pucruch*-i kamarát említő oklevél kibővítésével készült. Hóman Bálint négy pontban határozta meg a két oklevél közötti különbséget: 1. a kamara tizede, bárhol is legyen az országban, az érseket illeti 2. a bán a király helyett gyakorolja a pénzverést, így ő is tizedet köteles fizetni 3. az érseknek felügyeleti joga van, amit embere útján gyakorol 4. sem a zágrábi püspök, sem senki más nem követelhet magának jogot e kamarában.³⁰ Mindehhez hozzátehetjük, hogy az oklevél elismerte, hogy a zágrábi püspök István bánnal, a király helyettesével együtt felügyelte a drávántúli kamarát (*quamvis idem episcopus una cum bano Stephano vice nostra procuravit cameram ultra dravanam*),³¹ mely betoldásra vélhetően azért volt szükség, hogy a zágrábi püspök ne hivatkozhatson a későbbiekben arra, hogy a zágrábi kamara az ő felügyelete alatt áll, azaz az érseknek nemcsak a tizedhez való joga, hanem a pénzverésben betöltött szerepe is érvényesülhessen a drávántúli kamarában, mely utóbbit az a rendelkezés is megerősít, mely szerint az esztergomi egyháznak a drávántúli kamarában embere tartózkodjon.

²⁷ *ipsi Lorando Bano, et per consequens omnibus, quibus quouis tempore ipsa collecta lucri camerae ex liberalitate regia donaretur, vocem contradictionis quoad solutionem decimae collectae praenotatae abstulimus, et silentium perpetuum imposuimus, adjudicantes sententialiter ipsas decimas lucri camerae ultra Drawam Archiepiscopo et Archiepiscopatu Strigoniensi ex debito persolendas* — MES I. 595–596. (Reg. Arp. 2180. sz.)

²⁸ MES I. 597.

²⁹ Pl. 1212.: CD III/1. 131.; 1256. dec. 16.: MES I. 437. (RA 1122. sz.)

³⁰ HÓMAN 1916.

³¹ MES I. 439.

Hogy pontosan mikor kapta meg Loránd bán a drávántúli kamarahasznát, nem tudjuk. Rátót nembeli Loránd — Hóman feltételezésével ellentétben — nem szlavón banként kapta meg ezt a jövedelmet,³² hiszen 1270 és 1272 nyara között Joachim töltötte be ezt a tisztséget.³³ Amikor 1270-ben Loránd megkapja Kemlék várát V. Istvántól,³⁴ nem történik a kamarahasznára vonatkozó utalás. Mivel 1272-ben csak az adott évre vonatkozó tized megfizetésének elengedését kéri Loránd, feltételezhető, hogy a két időpont között, azaz 1271-ben kapta meg azt V. Istvántól. Az adományozás okát, mivel előttünk ismeretlen marad az erre vonatkozó kiváltságlevél, csak feltételezhetjük, valószínűleg valamilyen katonai szolgálattételhez kötődött. Azt sem tudjuk megmondani, hogy meddig birtokolta ezt Loránd, elképzelhető, hogy csak V. István uralkodása alatt élhetett e jövedelemmel.³⁵

Mikor állították fel a szlavón kamarát, mely a bán által felügyelt királyi pénzverésnek is helyet adott? 1323-ban I. Károly a pénzverés kapcsán emlékezett meg a IV. Béla király bánja, István által veretett báni dénárokról.³⁶ Gutkeled nembeli István 1248 és 1259 között töltötte be a szlavón báni méltóságot,³⁷ miközben 1254 és 1259 között stájer kapitány is volt.³⁸ Hóman Bálint szerint István pénzverése stájer hatást mutat, amennyiben megszüntette az évenkénti pénzváltást, így a pénzverés szerinte csak stájer kapitánnyá való kinevezését követően indulhatott meg.³⁹ A báni dénárnak megfelelő *moneta usualis* 1258-ban fordul elő elsőként,⁴⁰ 1260-tól jelenik meg a zágrábi dénár,⁴¹ a báni dénár kifejezés pedig 1269-ben bukkan fel a forrásokban,⁴² azonban a zágrábi dénár elnevezés még e mellett is tovább él.⁴³ Mindezen adatokból kiindulva feltételezhetjük, hogy a *Pucruch*-i kamara felállítására, és az abban folyó pénzverésre az 1250-es évek elején kerülhetett sor.

A kamara székhelyének kérdését a szakirodalom Truhelka nyomán úgy fogadta el, hogy eredetileg Pakrácon volt a központ, majd azt 1260-ban áthelyezték Zágrádba, azon belül pedig a Gradecen kereshető a kamara pontosabb helye,⁴⁴ mely utóbbi feltételezést az 1332-től megjelenő *denarius Grecensis* kifejezés támaszt alá.⁴⁵ *Pucruch* azonosítását Pakráccal Hóman Bálint azzal látta alátámaszthatónak, hogy Gutkeled nembeli István bán birtokai Pakrác közelében helyezkedtek el.⁴⁶ IV. Béla 1256. évi oklevele nevezi a bán felügyelete alatt álló kamarát *camera de pucruch*-nak. Az Árpád-kori Pakrácról szinte semmit sem tudunk,⁴⁷ így a hely kiválasztásának körülményeit sem tudjuk megérteni, annál is in-

³² HÓMAN 1916a. 453.; HÓMAN 1921. 198–199.; Loránd 1262 és 1266 között volt Szlavón bán. Vö. RA 1294. sz., 1502. sz.

³³ 1270. jún. 13.: RA 1928. sz.; 1272. jún. 17.: RA 2213. sz.; 1272. augusztus 3-án már Mojs Szlavónia bánja. RA 2224. sz.

³⁴ CDCr V. 456. (RA 1928. sz.)

³⁵ Esetleg 1277-ben bekövetkezett haláláig. Vö. ÁÚO XII. 234.

³⁶ *ad pondus denariorum banalium antiquorum quos Stephanus quondam banus tempore domini Bele regis...cudi fecerat* — AO II. 60. (AOKLT VII. 3. sz.)

³⁷ 1248. (ápr. 3. e.): CDCr IV. 343.; 1259. máj. 26.: RA 1755.

³⁸ 1255.: CDCr IV. 596.; 1259.: CDCr V. 147.

³⁹ HÓMAN 1916a. 335.; 454.; HÓMAN 1921. 23.

⁴⁰ Vö. TRUHELKA 1899. 349.

⁴¹ 1260.: CDCr V. 183.; 1261.: CDCr V. 193.; 1263.: CDCr V. 281.

⁴² 1269.: CDCr V. 519.; 1269.: RD 42.; Hóman Bálint 1272-től számolt a báni dénár megnevezéssel. HÓMAN 1916a. 336.; A XIV. század elejétől a báni dénár alatt már nemcsak a szlavóniai báni dénárokat értik, hanem az annak mintájára, azok pénzlábjában vert pénzeket. HÓMAN 1916a. 349.

⁴³ 1271. máj. 16.: CDCr V. 593.; 1271. júl. 9.: CDCr V. 600.; 1333. ápr. 13.: CDCr X. 95.

⁴⁴ TRUHELKA 1899. 334.; GROTHUSEN 1967. 263.; V. SZÉKELY 1980. 84.; KAMPUŠ 1990. 301–302.;

⁴⁵ VAT. I/1. 256.; 377.

⁴⁶ HÓMAN 1916.

⁴⁷ A XIII. század második felében johannita preceptorium van a településen. Vö. CDCr VI. 261.

kább, mivel az ekkortájt fennálló kamarák székhelyei, mint pl. Buda vagy Szerém, mind közigazgatásilag, mind gazdaságilag – egy-egy terület – jelentős központjai voltak. A kamara Zágrábba történő áthelyezése azonban már 1260-at megelőzően – legkésőbb 1259-ben – megtörténhetett, hiszen már 1260-ban zágrábi dénárnak nevezik az itt vert pénzt.⁴⁸

A Szlavóniára vonatkozó források viszonylagos bőségének köszönhetően a XIII. század második feléből e kamara három vezetőjét is ismerjük. Az első név szerint említett zágrábi kamaraispán (*comes camere Zagrabiensis*) Perchinus volt,⁴⁹ aki 1270-ben jelenik meg e tisztség betöltőjeként,⁵⁰ majd ugyanő 1272-ben, mint a király kamaraispánja (*comes camere domini regis*) szerepel.⁵¹ Perchinus személye egyértelműen Zágrábhöz köthető: zágrábi polgár volt,⁵² sőt 1266-ban és 1275-ben zágrábi podestaként jelenik meg,⁵³ mely tisztséget vélhetően e két időpont között folyamatosan betöltötte. Perchinus kamaraispán volt 1270–1272 között, esetleg – Walter budai rektorhoz hasonlóan – podestai tisztének betöltésének végéig, azaz 1275-ig.

1287. augusztus 25-én IV. László király Mercurinus királyi kamaraispánnak (*comes camere nostre*) adományozta utód nélkül elhalt atyafiának, Perchinus *comes*nek Magyarországon, Szlavóniában, a Tengeremelléken és Zágrábban levő minden birtokát.⁵⁴ Perchinus *comes* nem más, mint az előbb említett korábbi zágrábi kamaraispán, akit, miután Károly szicíliai királynál járt követségben, hazafelé rablók öltek meg. Halála után Miklós szlavón bán minden szlavóniai birtokát elfoglalta, mivel azonban Mercurinus, Perchinus *avunculus*-a oklevelekkel bizonyította, hogy a birtokok fele őt illeti, IV. László már 1279-ben visszaadta azokat Mercurinusnak, míg a birtokok másik felét Perchinus testvérének, Antalnak adta.⁵⁵ Mercurinus 1292. augusztus 10-én már mint királyi kamaraispán és zágrábi polgár (*comes camerae regis civis Zagrabiensis*) jelenik meg.⁵⁶ Mindezek alapján azt bizonyosan állíthatjuk, hogy 1287–1292 között Mercurinus a zágrábi kamara kamaraispánjaként működött.

III. András június 23-án a zágrábi királyi kamarát (*cameram nostram de Zagrabi*) Ganusznak, aki Medve várából károkat okozott a zágrábiaknak, adta úgy, hogy a várból ne érje a zágrábiakat támadás, hanem királyi javakból (*de nostris rebus*) lássák el az őrseget.⁵⁷ Bár az oklevél nem utal arra, hogy III. András Ganust egyben zágrábi kamaraispánnak is kinevezte, a szöveghelyet nem értelmezhetjük másként.

⁴⁸ CDCr V. 183.

⁴⁹ Truhelka az 1256. évi forrásokban megjelenő Benedek zágrábi kanonokot és gercsei főesperest (1256. dec. 16.: MES I. 438.; +1256. dec. 16.: MES I. 439.) is a kamaraispánok közé sorolja (TRUHELKA 1899. 343.), amely azonban nem fogadható el. Benedek kanonok, mint ahogy a forrás is mondja, a bán embereként (*homo bani Stephani*) felügyelte a kamarában folyó munkálatokat, de nem ő állt ekkor a kamara élén.

⁵⁰ CDCr V. 574.

⁵¹ HO VIII. 147. (RD 100. sz.)

⁵² 1270.: *cum comes Perchinus civis Grecensis* –HO VIII.123.; 1270.: *comes Perchinus civis Grecensis* – CDCr V. 572.; 1271. júl. 9.: *ab una parte Perincholo comite, cive de Monte Grech* – CDCr V. 599.; 1272. febr. 9.: *ab una parte Perincholo de monte Grech* – CDCr V. 619.

⁵³ 1266. ápr. 11.: *ab altera Perincholo potestate de monte Grech* – CDCr V. 378.; 1275.: *comitis Perchyni potestatis de Monte Grecensi et Anthonii fratris sui* CDCr VI. 137.; 1277-ben livóni ispán: *Perchinus comes trium camporum* CDCr VI. 204.; 1279. nyarán már nem élt, vö. CDCr VI. 330. (RA 2974. sz.)

⁵⁴ RA II/2–3. 384.

⁵⁵ CDCr VI. 330. (RA 2974. sz.)

⁵⁶ CDCr VII. 103.

⁵⁷ CDCr VII. 179. (RA 4354. sz.)

Ezen a ponton azonban álljunk meg egy pillanatra, és vegyük közelebről szemügyre Medvevár történetét. Medve várát Fülöp zágrábi püspök (1248–1262) építette,⁵⁸ akinek esztergomi érsekké tételekor, 1262-ben a vár IV. Béla királyhoz került, majd 1273-ban IV. László visszaadta a zágrábi püspöknek.⁵⁹ János zágrábi püspök (1288–1295) Gárdonyt nevezte ki várnagynak,⁶⁰ aki a várat III. Andrásnak adta át 1291-ben.⁶¹ III. András a velencei Torusto Miklóst nevezte ki várnagynak, aki 1295-ben testvérével, Janinusszal együtt kibékült a gréchegyi polgárokkal a Wenk fia Péter megölése miatt támadt viszály lezárásaként.⁶² Miklós halála után (1295u.) testvére, Janinus lett a várnagy, aki azonos lehet azzal a Gannal, aki Mihály zágrábi püspök 1296 és 1298 között kelt oklevélben medvevári várnagyként szerepelt.⁶³ Janinus meggyilkolását (1299k.) követően Medvevár Miklós és Janinus testvére, Márk zágrábi kanonok birtokába került, aki azt Babonics fiainak, Istvánnak, Jánosnak és Radisnak adta át.⁶⁴ A Babonicsok 1300 előtt vették zálogba Medvevárat, hiszen 1300. május 14-én II. Károly nápolyi király már megerősíti Medvevár birtokában őket.⁶⁵ Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a zágrábi kamarát megkapó Ganus azonos a velencei Torusto Miklós testvérével, Janinusszal, aki 1295 és 1298 között lett medvevári várnagy. Mivel III. András oklevelében a kamara átadására a medvevári őrség ellátása miatt került sor, feltehető, hogy Ganinus/Janinus a diploma kiadásakor már medvevári várnagy volt. Mihály zágrábi püspök fentebb említett év nélküli oklevelében még nem említette őt úgy, mint kamaraispánt, csak medvevári várnagyként emlékezett meg róla, valószínűleg a kamara átadására is csak ezen diploma kibocsátását követően kerülhetett sor. Mivel Mihály már 1296-ban zágrábi püspökként jelenik meg,⁶⁶ III. András pedig 1296. júniusában,⁶⁷ és 1298-ban júniusában is Budán tartózkodott,⁶⁸ az év nélküli június 23-án kelt, a kamara átadását elrendelő oklevél kiadását így 1296–1298 közé helyezzük.⁶⁹ Ganinus nem sokáig tölthette be ezt a pozíciót, hiszen 1300 előtt Medvevár már a Babonicsok kezére került, akik azt Janinus testvérétől, Márktól kapták meg Janinus halálát követően, azaz legkésőbb 1299-ben.

Szlavóniában az 1250-es évek elején hozták létre a Pucrush-i kamarát, melyet legkésőbb 1259-ben Zágrábba helyeztek át. Az 1255. évi oklevélben megjelenő hétdénáros adó még nem köthető a kamarahasznához, mivel a hétdénáros *collecta*-t elsőként 1264-ben vetették ki, és ez vált az 1260-as évek végére Szlavóniában a kamarahaszna címén beszedett adóvá. Ennek megfelelően 1256-ban az esztergomi érsek még nem a kamarahaszna tizedét, hanem a pénzverésben betöltött szerepét kívánta védelmezni. Az előbbire csak 1272-ben került először sor, amikor Rátót nembeli Loránd királyi adományként élvezte a szlavóniai kamarahasznát. Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy ő ekkor már nem töl-

⁵⁸ 1252: CDCr IV. 481., vö. CDCr IX. 402.

⁵⁹ CDCr VI. 52–53. (RA 2426. sz.)

⁶⁰ CDCr IX. 402.

⁶¹ HO VIII. 295. (RA 3734. sz.)

⁶² ÁÚO V. 128–129.

⁶³ *Ganinus castellanus de Medved* – CDCr VII. 325.; Az év nélkül kiadott oklevél Mihály zágrábi püspök oklevele, aki 1296–1303 között töltötte be ezen egyházi hivatalát.

⁶⁴ CDCr IX. 403. (AOKLT XII. 338.)

⁶⁵ CDCr VII. 388.; Vö.: 1313. jún. 10.: CDCr VIII. 337–338. (AOKLT III. 535. sz.)

⁶⁶ CDT I. 555.; 1297. jan. 20.: CDCr VII. 263.

⁶⁷ 1296. jún. 15.: RA 4060. sz.; 1296. jún. 22.: RA 4062. sz.; 1296. júl. 5.: RA 4065. sz.

⁶⁸ 1298. jún. 21.: RA 4181. sz.

⁶⁹ Tkalčić 1294 körül keletkezettnek tekintette. Tkalčić: Mon. I. 233.; Smičiklas 1294. június 23-i dátummal adta ki, CDCr VII. 179.; 1294. évinek tekintette Grothusen is. Grothusen 1967. 205.; Szentpétery Imre [Borsa Iván] a keltezetlen oklevelek között sorolta fel. RA 4354. sz.

tötte be a szlavón báni méltóságot, magát a jövedelmet személyes adományként kapta, és bírta néhány évig. A zágrábi kamarának három kamaraispánját ismerjük: Perchinust, Merclinust és Ganust. Mindhárman a király kamaraispánjai voltak, ráadásul mindhárman a királyi udvar számára ismert, és szolgálatokat tevő személyek voltak. Perchinus személyében az uralkodó olyan egyént választott a kamara élére,⁷⁰ aki Zágráb podestája, azaz általa a város élére kinevezett előljáró volt, és aki hasonló időben töltötte be ezt a tisztséget (1266–1275), mint Walter kamaraispán a Buda rektorságot (1265–1275).⁷¹ Mercurinus Perchinus rokona volt, aki a királyoknak különböző szolgálatokat tett,⁷² így IV. László István szlavón bánnal szemben Perchinus birtokait neki juttatta. Ganinus pedig Medvevár királyi váron keresztül tartozott szorososan a királyhoz. A kamaraispánok kiválasztása is mutatja, — a pénzek felirata (*Moneta regis pro Sclavonia, Moneta ducis pro Sclavonia*) mellett⁷³ —, hogy Zágrábban királyi kamara működött, ahol a bán csak a király megbízottjaként felügyelte a pénzverést,⁷⁴ mintegy olyan szerepet betöltve a zágrábi kamarában, mint a többi kamara esetében a tárnokmester.

BIBLIOGRÁFIA

- ALMÁSI 2000. ALMÁSI TIBOR: A tizenharmadik század története. Budapest 2000.
- AOKLT Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301–1387. Szerk. Kristó Gyula–Blazovich László–Géczi Lajos–Almási Tibor–Kőfalvi Tamás–Tóth Ildikó–Makk Ferenc–Piti Ferenc–Sebők Ferenc. I–XV (1301–1331), XVII (1333), XIX–XX (1335–1336), XXIII–XXVII (1339–1343), XXXI (1347). Budapest – Szeged 1990–2007.
- AO Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk. Nagy Imre – Nagy Gyula. Budapest 1878–1920.
- ÁÚO Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzéteszi: Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest–Budapest 1860–1874.
- CD Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera: Georgii Fejér. I–XI. Budae 1829–1844.
- CDCR Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Ed. Smičiklas, T. – Kostrenčić, M. I–XVII. Zagrabiae 1904–1981.
- CDT I. Codex diplomaticus Transsylvaniae. I. 1023–1300. (Erdélyi okmánytár.) Op. Sigismundus Jakó. Budapestini 1997.
- DF Magyar Országos Levéltár, Mohács Előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- ECKHART 1908. ECKHART FERENC: A királyi adózás története Magyarországon 1323-ig. Arad 1908.
- GROTHUSEN 1967. GROTHUSEN, KLAUS-DETLEV: Entstehung und Geschichte Zagrebs bis zum Ausgang des 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zum Städtewesen Südosteuropas im Mittelalter. Wiesbaden 1967.
- HO Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják: Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. I–VIII. Győr–Budapest 1865–1891.

⁷⁰ Vö. ZSOLDOS 2005. 197–199.

⁷¹ Vö. ZSOLDOS 2005. 199.

⁷² RA II/2–3. 384.

⁷³ Vö. RENGJEO 1959. 18–27.

⁷⁴ Vö. HÓMAN 1916a. 336.; HUSZÁR 1977. 65.; KRISTÓ 1979. 125.; KRISTÓ 1983. 220.; V. SZÉKELY 1980. 85.

- HÓMAN 1916. HÓMAN BÁLINT: Egy 1256. évi esztergomi oklevélpár. *Turul* 1916. 101-104.
- HÓMAN 1916.a HÓMAN BÁLINT: Magyar pénztörténet. Budapest 1916.
- HÓMAN 1921. HÓMAN BÁLINT: A Magyar Királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. Budapest 1921.
- HUSZÁR 1977. Münzstätten in den im frühmittelalter Entstandenen ungarischen Städten. In: *La formation et le développement des métiers au moyen age (V^e–XIVe siècles). Colloque international organisé par le comité des recherches sur les origines des villes tenu à Budapest 25–27 Octobre 1973.* Sous la direction de László Gerevich et Ágnes Salamon. Budapest 1977. 63–67.
- KAHLER 1999. KAHLER FRIGYES: A középkori pénzügyi igazgatás kérdéséhez – a pizetumjog. In: *Emlékkönyv Bíró–Sey Katalin és Gedai István 65. születésnapjára.* Szerk. Bertók Krisztina — Torbágyi Melinda. Budapest é.n. [1999.]
- KAMPUŠ 1990. KAMPUŠ, IVAN: Prilog poznavanju poreznog sustava u Slavoniji u vrijeme Arpadovića. *Historijski Zbornik* 43. (1990) 287–315.
- KRISTÓ 1979. KRISTÓ GYULA: A feudális széttagolódás Magyarországon. Budapest 1979.
- KRISTÓ 1983. KRISTÓ GYULA: Különkormányzat az Árpád-kori Dráván-túlon és Erdélyben. In: Kristó Gyula: *Tanulmányok az Árpád-korról.* Budapest 1983. 208–240.
- KRISTÓ 1988. KRISTÓ GYULA: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest 1988.
- KRISTÓ 1998. KRISTÓ GYULA: Magyarország története 895–1301. Budapest 1998.
- MES I. Fernandus Knauz: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I. Strigonii 1874.
- NUBER 1899. NUBER, CARL FRANZ: Beitrag zur Chronologie slavonischer Münzen. *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina.* VI. (1899) 467–477.
- RA Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica.* I–II. Ed. Szentpétery Imre–Borsa Iván. Budapest 1923–1987.
- RD Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. *Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica.* Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Zsoldos Attila. Budapest 2008.
- RENGJEO 1939. RENGJEO, IVAN: Početak kovanja slavonkih banovaca. *Napredak – Kalendar.* Sarajevo 1939. 19.
- RENGJEO 1959. RENGJEO, IVAN: Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien. Graz 1959.
- V. SZÉKELY 1980. V. SZÉKELY GYÖRGY: Slawonische Banalmünzprägung. Budapest 1980.
- SZÜCS 1993. SZÜCS JENŐ: Az utolsó Árpádok Budapest 1993.
- TKALČIČ: MON. I. Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. I. Edidit: Joannes Bapt. Tkalčić. Zagrabiae 1873.
- TRUHELKA 1899. TRUHELKA, ČIRO: Die slavonischen Banaldenare. Ein Beitrag zur croatischen Numismatik. *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina.* VI. (1899) 328-477.
- TT Történelmi Tár
- VAT. I/1. Monumenta Vaticana historiam regni hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár. I/1. Budapestini 2000.
- ZSOLDOS 1995. ZSOLDOS ATTILA: Városlakók a királyi család szolgálatában. *Történelmi Szemle* 2005. 193–206.